

JOANNA BANACH-GUTIERREZ

Europejski wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych.

W kierunku ponadnarodowego systemu *sui generis*?

Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2011, s. 394

Renomowana oficyna wydawnicza specjalizująca się w opracowaniach i materiałach źródłowych z zakresu prawa europejskiego opublikowała bardzo interesującą monografię. Trud badawczy Autorki został pogłębiony studiami porównawczymi w ośrodkach zagranicznych, w tym na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Bergen (Norwegia).

Praca składa się z wykazu akronimów, wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych, zakończenia, bibliografii i dokumentów. Autorka podkreśla we wstępie, że przedmiotem jej pracy są studia prawnoporównawcze w zakresie wpływu integracji europejskiej na internacjonalizację współpracy sądowej państw Unii Europejskiej w sprawach karnych, ze szczególnym uwzględnieniem gwarancji procesowych w postępowaniu karnym transnarodowym (s. 15). Uważa, że proces internacjonalizacji prawa karnego w obszarze Unii Europejskiej prowadzi do wyodrębnienia się europejskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jako ponadnarodowego systemu *sui generis*. Autorka wyjaśnia, że będzie posługiwać się w pracy przymiotnikiem „transnarodowy”, w znaczeniu dotyczącym różnych narodów, by podkreślić ponadnarodowy wymiar norm prawa karnego materialnego i procedury karnej XXI wieku. Transnarodowy wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych rozumie jako współpracę państw w Europie, bez względu na istniejące granice wewnętrzne lub nawet wykraczającą poza jej granice (s. 17). Autorka przyjmuje tezę, że z perspektywy ponadnarodowej integracji w sprawach karnych przyjęcie wspólnych, szczególnych dyrektyw odnoszących się do zasady uczciwego (rzetelnego) procesu karnego wydaje się wskazane dla dalszego rozwoju PWBis (Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości) w ramach Unii Europejskiej oraz leży w interesie wszystkich „obywateli Europy”.

Rozdział 1 pt. „Współpraca sądowa w sprawach karnych w «zintegrowanej Europie» (pod)system globalnego systemu prawnego?” (s. 21–62), w którym Autorka zajmuje się następującymi kwestiami: wprowadzenie – od prawnego „pat-

chworku” do spójnego prawa karnego, znaczenie Traktatu z Maastricht dla rozwoju współpracy sądowej w sprawach karnych, zmiany wprowadzone Traktatem amsterdamskim i Traktatem nicejskim, główne założenia Traktatu z Lizbony i ich wpływ na prawo karne: nowa era prawa karnego Unii Europejskiej?

Z wywodów Autorki wynika, że za moment przełomowy w procesie europejskiej integracji w sprawach karnych uważa się wejście w życie Traktatu z Maastricht w 1992 r., czyli Traktatu o Unii Europejskiej (s. 36). Następnie Traktat amsterdamski z 1997 r. przyczynił się do ujednoczenia norm prawa karnego w obszarze Unii Europejskiej, wzmacniając tym samym współpracę państw członkowskich w sprawach karnych. Natomiast Traktat nicejski wzmocnił politykę państw Unii Europejskiej w zakresie współpracy sądowej w sprawach karnych, w szczególności przez przypisanie określonej roli Europejskiej Jednostce Współpracy Sądowej – Eurojust. Po omówieniu głównych założeń Traktatu z Lizbony Autorka konstatuje, że traktat ten otwiera nową erę w rozwoju prawa karnego europejskiego, określając też ramy instytucjonalne współpracy państw Unii w sprawach karnych (s. 49–50). Wnikliwie analizując literaturę przedmiotu, której znajomością imponuje oraz rozwiązania traktatowe, Autorka przyjmuje wniosek, że bardziej prawdopodobne jest wykształcenie się europejskiego wymiaru sprawiedliwości jako ponadnarodowego systemu *sui generis* w ramach zglobalizowanego wymiaru sprawiedliwości o charakterze uniwersalnym, aniżeli powstanie europejskiego związku państwowego na wzór modelu federacyjnego. Stąd też – jej zdaniem – współpraca sądowa w sprawach karnych w zintegrowanej Europie w drodze wielu przemian przybiera charakter podsystemu w stworzonym przez społeczność międzynarodową globalnym systemie prawnym (s. 62).

W rozdziale 2 pt. „Europejski «dialog sądowy» w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości Unii Europejskiej” Autorka zajmuje się wnikliwą analizą następujących zagadnień: rola Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w kreowaniu prawa karnego, Europejska Konwencja Praw Człowieka w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, sądy krajowe w systemie sędziowskim Unii Europejskiej (s. 63–100). Interesujące są wywody dotyczące Trybunału Sprawiedliwości, które zostały w szerokim zakresie oparte na analizie orzeczeń. Autorka zauważa, że Trybunał Sprawiedliwości, wypracowując standard praw podstawowych, jako część ogólnych zasad prawa wspólnotowego, odwołuje się regularnie do EKPC, wszystkie państwa członkowskie Unii są członkami Rady Europy, a tym samym stronami EKPC (s. 74). Zwraca uwagę na podejmowane już działania, które mają umożliwić przystąpienie Unii do EKPC w celu skuteczniejszej ochrony praw podstawowych jednostki. Krok ten – jak podkreśla – powinien przyczynić się w znacznej mierze do efektywniejszego funkcjonowania „europejskiego wymiaru sprawiedliwości”, zapewniając przede wszystkim spójność systemu ochrony praw człowieka w Europie (s. 92).

Zgodzić się należy z uwagą Autorki, że sądy krajowe każdego państwa Unii zobowiązane są do właściwego stosowania prawa unijnego w swoim porządku

prawnym (s. 93), a w celu zapewnienia jednolitego stosowania prawa Unii przez sądy krajowe państw oraz kontroli prawa pochodnego ustanowiono procedurę wydawania orzeczeń prejudycjalnych. Na podstawie analizy literatury oraz orzeczeń sądowych Autorka uważa, że wielopłaszczyznowy „dialog sądowy” pozwala na kreowanie kultury prawnej państw członkowskich Unii Europejskiej na tym samym lub zbliżonym poziomie. Dlatego też sędziowie krajowi powinni być świadomi tego, że to właśnie oni są *de facto* sędziami Unii Europejskiej – muszą być więc dobrze przygotowani do funkcjonowania w zintegrowanej Europie bez granic wewnętrznych (s. 100).

W rozdziale 3 pt. „Prawo karne europejskie: od narodzin do idei kodyfikacji” Autorka analizuje następujące zagadnienia: internacjonalizacja prawa karnego, prawo karne europejskie a prawo karne transnarodowe, w kierunku zintegrowanego prawa karnego” miękkiej (*soft*) integracji, czy kodyfikacji? (s. 101–155). Autorka podkreśla, że od ubiegłego wieku w literaturze przedmiotu trwają dyskusje o internacjonalizacji krajowych systemów prawa karnego i cechach relatywnie nowej dziedziny, jaką jest prawo karne międzynarodowe (s. 101). Następnie szczegółowo odnosi się do przebiegu tej dyskusji, wykazując bardzo dobrą znajomość wszystkich prezentowanych stanowisk. Przyjmuje więc, że studia porównawcze dorobku prawnego Unii Europejskiej uzasadniają konieczność ustanowienia ściślejszej współpracy w sprawach karnych wskutek potrzeb czasów współczesnych, co prowadzi do stopniowego zbliżania norm prawa karnego państw członkowskich (s. 107). Następnie odnosi się do zakresu wprowadzonych do literatury przedmiotu pojęć: prawa karnego europejskiego w znaczeniu szerszym oraz prawa karnego transnarodowego. Autorka podkreśla, że pomimo braku skodyfikowanej formy należy uznać istnienie prawa karnego europejskiego. Konstatuje przy tym, że: „Być może nawet przyjęcie europejskiego kodeksu karnego, co może wydawać się na dzień dzisiejszy utopią, okaże się w przyszłości rzeczą całkiem realną” (s. 110). Rację ma więc uważając, że obecnie przyjmowane regulacje prawa unijnego zawierają przepisy karne *sensu stricto*, które są przenoszone na grunt krajowego prawa karnego materialnego oraz procesowego. Warto zauważyć, iż postanowienia Traktatu lizbońskiego przyznają prymat pierwszeństwa, bezpośredniego skutku, czy też bezpośredniego stosowania dyrektywom prawnokarnym na zasadach wykształconych w prawie wspólnotowym. Dlatego też w nowym stanie prawnym ustanowionym na mocy Traktatu lizbońskiego we wspólnej „europejskiej przestrzeni prawnej” współistnieją ze sobą rozporządzenia, dyrektywy i decyzje.

Autorka uważa, że na podstawie jej głębokiej analizy porównawczej można nie tylko zaobserwować wyodrębnianie się prawa karnego Unii Europejskiej w formie nieskodyfikowanej na wzór systemu *common law*, ale też można postawić tezę o europejskim wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych *in statu nascendi*, w ramach jednego ponadnarodowego systemu prawnego *sui generis*. Podkreśla przy tym, że na tego typu rodzaju podejście do zintegrowanego europejskiego

systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych wskazuje dotychczasowe prawodawstwo Unii oraz przyjęta linia orzecznicza Trybunału Sprawiedliwości (s. 114). Wiele z tych orzeczeń następnie analizuje i omawia także krytycznie.

Zdaniem Autorki, analiza dorobku Unii Europejskiej, a w szczególności orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, pozwala na postawienie tezy, że zintegrowane prawo karne przybrało formę ponadnarodowego systemu prawnego *sui generis* (s. 127). Prawo karne na mocy Traktatu lizbońskiego stało się formalnie częścią prawa Unii Europejskiej. Z tej przyjętej linii orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości wynika, że pomimo stopniowego przenoszenia aspektów prawa wspólnotowego na sferę prawa karnego, pozostawia się również miejsce dla systemów prawa krajowego państw. W zakresie prawa karnego materialnego dotyczy to w szczególności kwestii definiowania ogólnych pojęć i wymiaru sankcji karnych. W tym kontekście zwraca uwagę szczegółowa analiza trzech spraw rozpatrzonych przez Trybunał Sprawiedliwości (s. 129–142). Interesujące są rozważania dotyczące kierunku zintegrowanego prawa karnego. Autorka uważa, że państwa Europy w swojej polityce tworzenia wspólnego wymiaru sprawiedliwości powinny z jednej strony uznawać pluralizm tradycji prawnych, a z drugiej dokładność starań, by osiągnąć pewną harmonizację norm prawa karnego (s. 150). Dopuszcza ona możliwość ujednoczenia prawa karnego przez przyszłe przyjęcie rozporządzeń w dziedzinie ochrony finansowych interesów Unii Europejskiej, natomiast w pozostałych sferach właściwsza jest raczej „miękką” integracja w celu utrzymania pluralizmu tradycji prawnych państw członkowskich (s. 150–151). Omawia przy tym także projekty skodyfikowanych przepisów prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego, m.in. projekt *Corpus Juris*. Autorka podkreśla, że badania dotyczące tendencji w kierunku zintegrowanego prawa karnego wskazują, że bez względu na swoją formę „miękkiej” (*soft*) integracji, czy też „twardej” kodyfikacji norm prawa karnego w PWBiS, zaobserwowany proces internacjonalizacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych prowadzi konsekwentnie do ujednoczonego prawa karnego obowiązującego wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej. Niewątpliwie kształt tego długoterminowego procesu zależy jednak w dużej mierze od dobrej woli zainteresowanych państw oraz ich organów władzy publicznej (s. 154–155).

W rozdziale 4 pt. „Postępowanie karne transnarodowe” Autorka szczegółowo analizuje następujące kwestie: problemy i perspektywy rozwoju postępowania karnego transnarodowego, prawo Unii a procedura karna, prawa podstawowe w zintegrowanym europejskim wymiarze sprawiedliwości, status jednostki w procesie karnym: idea „sprawiedliwej równowagi” praw oskarżonego i pokrzywdzonego, wpływ internacjonalizacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na wspólne standardy rzetelnego procesu (s. 156–208). Autorka podkreśla, że na podstawie dorobku prawnego Unii Europejskiej oraz literatury przedmiotu można stwierdzić, że postępowanie karne państw członkowskich przybiera specyficzny wymiar transnarodowy, a europejska procedura karna państw Unii

Europejskiej charakteryzuje się wielopoziomowością, jednakże wielopoziomowy charakter europejskiej procedury karnej jest bardziej ukryty aniżeli w dziedzinie prawa karnego materialnego (s. 156).

Kompetencje legislacyjne Unii w dziedzinie postępowania karnego określa art. 82 TFUE. Zgodnie z tym dyrektywy ustanawiające normy minimalne powinny zmierzać do „ułatwienia wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych, jak również współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych o wymiarze transgranicznym”. Normy takie mają dotyczyć wzajemnego dopuszczania dowodów między państwami członkowskimi, praw jednostek w postępowaniu karnym oraz ofiar przestępstw.

Autorka zauważa, że mimo iż procedura karna nadal (w myśl zasady suwerenności państwowej) jest domeną prawa krajowego państwa, na mocy postanowień TFUE została jednak włączona do kompetencji Unii Europejskiej, a studia porównawcze wskazują, że prawo wspólnotowe, w tym normy o charakterze proceduralnym, mogą również w dużym stopniu wpływać na procedurę karną (s. 157). Podkreślić należy, że współpraca organów krajowych państw oraz Unii Europejskiej polega na udzielaniu wzajemnej pomocy w prowadzonym postępowaniu karnym w danym państwie członkowskim (współpraca bilateralna i multilateralna). Autorka stwierdza, że na obecnym etapie integracji instytucjonalnej oraz normatywnej Unia Europejska nadal pozostaje w fazie tworzenia własnego modelu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (s. 160). Następnie omawia przykłady rozwiązań prawnych w zakresie współpracy.

Z dotychczasowej linii orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości wynika, że przepisy prawa unijnego mogą wpływać również na procedurę karną państw członkowskich Unii Europejskiej (s. 169). Przyjmuje się więc, co podkreśla Autorka, że normy o charakterze procesowym mogą wywoływać natychmiastowy skutek bezpośredni i mogą być bezpośrednio stosowane, a niekoniecznie wymagają też implementacji. Odwołuje się w tym zakresie do konkretnych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości. Autorka zwraca uwagę na prawa podstawowe w zintegrowanym europejskim wymiarze sprawiedliwości, podkreślając, że Trybunał Sprawiedliwości wykształcił system ochrony praw podstawowych oparty zarówno na wspólnych tradycjach konstytucyjnych państw członkowskich Unii Europejskiej, jak i międzynarodowych standardach, przede wszystkim na EKPC (s. 182-183). Za przełomowy moment w rozwijaniu poszanowania praw podstawowych Autorka uważa katalog przyjęty w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej (s. 183), którą następnie omawia i analizuje jej postanowienia. Interesujące są rozważania Autorki dotyczące statusu jednostki w procesie karnym, podkreśla, że poza gwarancjami procesowymi, które powinny być przestrzegane wobec osoby podejrzanego czy oskarżonego, coraz więcej działań podejmuje się na rzecz ofiar przestępstw (s. 195).

Autorka prezentuje pogląd, że istnieje pilna potrzeba ujednolicenia katalogu gwarancji procesowych wobec ustanawiania ściślejszej współpracy państw

Unii na podstawie nowo przyjmowanych uregulowań prawnych. Istotne jest więc sformułowanie minimalnych standardów gwarancji procesowych w europejskim wymiarze sprawiedliwości w zakresie ochrony praw jednostki (s. 201). Nie jest to zadanie łatwe, co należy wyraźnie podkreślić. Następnie Autorka zajmuje się kwestią wpływu internacjonalizacji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na wspólne standardy rzetelnego procesu (s. 201–208). Autorka szczegółowo odnosi się do poglądów doktryny, które omawia i analizuje, zajmując także stanowisko krytyczne. Wychodzi z założenia, że koncepcja zasady uczciwego (rzetelnego) procesu karnego jest zagadnieniem bardzo złożonym, zwłaszcza w odniesieniu do sprawiedliwości proceduralnej. Zwraca uwagę, że w ostatniej dekadzie wzrasta potrzeba zapewnienia rzetelnego procesu także z perspektywy osób pokrzywdzonych, a istotą uczciwego procesu powinno być osiągnięcie sprawiedliwości zarówno prawnomaterialnej, jak i sprawiedliwości proceduralnej przy zachowaniu wszelkich gwarancji procesowych uczestników postępowania zgodnie ze współczesnym systemem ochrony praw człowieka. Autorka zwraca uwagę, że osiągnięcie sprawiedliwości proceduralnej wymaga wykształcenia zaufania w społeczeństwie obywatelskim do systemu wymiaru sprawiedliwości, w drodze wzmocnienia skuteczności tegoż systemu. Przyjmuje więc, że centralne miejsce w kształtowaniu sprawiedliwości proceduralnej powinna zajmować zasada uczciwego (rzetelnego) procesu karnego oraz katalog minimalnych uprawnień przysługujących wszystkim uczestnikom procesu karnego (s. 208).

W rozdziale 5 pt. „Model wnioskowy (*the request model*) w międzynarodowej współpracy państw Unii Europejskiej” Autorka zajmuje się kwestiami dotyczącymi współpracy policyjnej, sądowej, administracyjnej i celnej, tradycyjnych form współpracy sądowej państw Unii w obrocie międzynarodowym (s. 209–246).

Autorka wychodzi z założenia, że model wnioskowy znajduje swoje podstawy w prawie międzynarodowym, pozwala państwom członkowskim na utrzymywanie wzajemnych relacji według swojego uznania z innymi członkami UE w sposób, który może być zaakceptowany w danym przypadku. Zasadą jest, że współpraca międzynarodowa bez podstawy traktatowej jest uważana za akt kurtuazji pomiędzy suwerennymi państwami (s. 210). Wszystkie konwencje Rady Europy oraz konwencje Unii Europejskiej są wyrazem modelu wnioskowego; ostatnią konwencją tego typu zawartą w ramach Unii Europejskiej jest Konwencja o pomocy prawnej w sprawach karnych pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej z 2000 r. Unia Europejska znacznie poszerzyła (w porównaniu z pracami w ramach Rady Europy) możliwości klasycznej współpracy międzynarodowej państw w sprawach karnych. Nastąpił znaczny wzrost liczby uprawnionych organów zarówno do składania wniosków o udzielenie pomocy prawnej, jak i do ich wykonywania. Ponadto utworzono także bezpośrednie „kanały komunikacyjne” (*communications channels*) między kompetentnymi organami państw członkowskich. Autorka zauważa, że traktaty (tj. umowy, porozumienia, konwencje) zawierane między państwami określają warunki, na jakich mogą być

stosowane, jednym z najbardziej istotnych wymogów jest warunek podwójnej karalności czynu (s. 211). Ogólnie przyjęty kierunek przez prawodawstwo Unii Europejskiej zmierza do mniejszego uzależnienia współpracy prawnej państw w sprawach karnych od warunku podwójnej karalności, np. ENA zakłada wyłączenie warunku podwójnej karalności czynu dla określonego katalogu przestępstw. Wiele miejsca poświęca rozważaniom dotyczącym ekstradycji, podkreślając, że prawodawstwo Unii Europejskiej znacznie zredukowało bądź wyeliminowało podstawy odmowy wykonania wniosku o ekstradycję (s. 215). Autorka podkreśla, że we współpracy międzypaństwowej w sprawach karnych poza problematyką postępowania ekstradycyjnego zwraca się także uwagę na kwestię zbierania materiału dowodowego. Istotne jest tutaj zagadnienie dotyczące właściwości prawa: czy materiał dowodowy ma być gromadzony zgodnie z prawem strony wzywającej, czy z zachowaniem norm prawa strony wezwanej?

Na uwagę zasługują rozważania Autorki dotyczące współpracy policyjnej, sądowej, administracyjnej i celnej. Współpraca policyjna może dotyczyć różnych rodzajów współpracy pomiędzy organami policji na poziomie globalnym i regionalnym, zmierza ona z reguły do zapobiegania przestępstwu, a w wypadku jego popełnienia do wykrycia sprawcy. Współpraca policyjna stanowi priorytetowe zadanie w polityce Unii Europejskiej. Natomiast współpraca sądowa to współpraca pomiędzy organami sądowymi, celnymi oraz innymi wyspecjalizowanymi organami ścigania.

Pośrednio ze sprawami karnymi jest związana współpraca administracyjna i celna, efekty tej współpracy mogą prowadzić do ujawnienia popełnionego przestępstwa (s. 226). Autorka zauważa, że w celu zwiększenia efektywności współpracy w sprawach karnych Unia Europejska zawarła stosowne porozumienia ze Stanami Zjednoczonymi oraz rozwija współpracę z międzynarodowymi trybunałami karnymi.

Odnosząc się do tradycyjnych form współpracy sądowej państw Unii w obrocie międzynarodowym Autorka nadmienia, że do tradycyjnych form współpracy sądowej państw w sprawach karnych zalicza się z reguły pomoc prawną, ekstradycję, przekazanie postępowania karnego oraz przekazanie osób skazanych do wykonania wyroku. Natomiast w dobie postępowania karnego XXI wieku coraz większego znaczenia nabiera uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń karnych oraz zabezpieczenie i przepadek mienia (zamrażanie i konfiskata) – s. 231–232.

Następnie omawia wymienione formy współpracy na podstawie literatury, orzecznictwa oraz dorobku prawnego Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Szczególnie interesujące, a przy tym aktualne są wywody dotyczące zamrażania i przepadku środków pochodzących z przestępstwa. Np. instytucja zamrażania środków finansowych znajduje zastosowanie w przeciwdziałaniu terroryzmowi i jego zwalczaniu. W związku z przyjęciem unormowań prawnych, które mając za cel przeciwdziałanie finansowaniu terroryzmu sądy krajowe państw coraz czę-

ściej zwracają się do Trybunału Sprawiedliwości w przedmiocie spornych kwestii w związku z wykładnią stosownych przepisów (s. 244–245). Autorka analizuje orzeczenia, które zapadły w powyższych sprawach.

W rozdziale 6 pt. „Koncepcja wzajemnego uznawania (model nakazowy) w prawie karnym Unii Europejskiej” Autorka zajmuje się: pojęciem oraz istotą wzajemnego uznawania, podstawami odmowy „zagranicznej decyzji sądowej” (s. 247–284). Na początek swoich rozważań Autorka zauważa, że klasyczne udzielanie pomocy prawnej w prawie karnym Unii Europejskiej coraz częściej zastępuje się zasadą wzajemnego uznawania decyzji i orzeczeń sądowych w sprawach karnych (s. 247). Koncepcja wzajemnego uznawania (*mutual recognition*) opiera się na wzajemnym zaufaniu do krajowych organów sądowych w państwach Unii Europejskiej, które podejmują decyzje, opierające się na własnym ustawodawstwie wewnętrznym. Jest to zatem odmienna koncepcja od tradycyjnie przyjętych form współpracy sądowej państw. Wzajemne uznawanie zakłada znaczny stopień harmonizacji systemów krajowych państw członkowskich. Autorka przychyliła się do poglądu, że jeszcze upłynie sporo czasu, zanim postępowanie karne transnarodowe przybierze bardziej spójną formę w ramach ponadnarodowego systemu prawnego (s. 248). Unijna koncepcja wzajemnego uznawania pozwala na (bądź zakłada) utrzymanie różnic w systemach prawa karnego państw członkowskich, przy czym różnice te nie powinny być przeszkodą dla ich współpracy. Następnie szerzej odnosi się do instytucji ENA, twierdząc, że jest ona traktowana jako instrument „nowej ery” w postępowaniu karnym, obaliła tradycyjne warunki ekstradycji, pozostawiając jednocześnie warunek podwójnej karalności dla przestępstw nieobjętych katalogiem z art. 2 ust. 4 decyzji ramowej. Model współpracy wprowadzony ENA uwzględniono także w kolejnych decyzjach ramowych, ale wiele kontrowersji – jej zdaniem – budzi decyzja w sprawie europejskiego nakazu dowodowego, gdyż istnieje niebezpieczeństwo, że „wolny przepływ dowodów” może prowadzić w niektórych wypadkach do przyjęcia przez sądy dowodu o niskiej jakości z uwagi na różnice w krajowych systemach prawnych, ukształtowane w drodze określonych tradycji (s. 261). Następnie wskazuje i omawia kategorie wyjątkowych sytuacji, które dopuszczają możliwość odmowy wykonania zagranicznej decyzji na zasadzie wzajemnego uznawania.

Szczegółowo omawia podstawy odmowy „zagranicznej decyzji sądowej” w modelu wzajemnego uznawania, odnosząc się przy tym do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości. Podkreśla, że niektóre zobowiązania międzynarodowe Unii Europejskiej oraz państw członkowskich mają pierwszeństwo nad obowiązkiem uznawania, do tej kategorii zalicza się system EKPC. Postanowienia EKPC mają więc pierwszeństwo przed zasadą wzajemnego uznawania. Wyróżnia cztery kategorie wyjątkowych sytuacji, które dopuszczają możliwość odmowy wykonania zagranicznej decyzji na zasadzie wzajemnego uznawania: priorytetowe/dominujące zobowiązania, ewidentne wady, stosowane podstawy odmowy, nie dające się pogodzić decyzje (s. 265). Wymienione kategorie wyjątkowych

sytuacji następnie Autorka analizuje, szeroko opierając się m.in. na orzeczeniach Trybunału Sprawiedliwości. Autorka podkreśla, że zasada wzajemnego uznawania nie jest jeszcze wystarczająco przystosowana na potrzeby prawa karnego, a istotny problem może stanowić np. dopuszczalność dowodów w systemach prawnych 27 państw członkowskich Unii Europejskiej (s. 282). Dokumenty prawne Unii Europejskiej są bardziej do potrzeb państwa wzywającego niż do całości zintegrowanego systemu prawa karnego. Interesy państwa wzywanego oraz osoby podejrzanej i pokrzywdzonego są traktowane marginalnie. Dlatego też przychyła się do stanowiska, że funkcjonowanie zasady wzajemnego uznawania wydaje się problematyczne z perspektywy różnych systemów krajowego prawa karnego. Przeniesienie tej zasady w czystej postaci na grunt prawa karnego jest niemożliwe. Dlatego też uważa, że ważne w kontekście prawa Unii Europejskiej jest wypracowanie minimalnych standardów procedury karnej, które obowiązywałyby w PWBIS. Utrzymującej się tendencji paneuropeizmu ma służyć, jak zauważa, ustanowienie instytucji o charakterze ponadnarodowym, np. Europolu, Eurojustu czy przyszłej Prokuratury Europejskiej (s. 284).

Zakończenie stanowi syntetyczne podsumowanie obszernych rozważań Autorki (s. 285–297), odnosi się w nim do wszystkich podstawowych kwestii, jest interesujące, a przy tym logiczne i spójne, zawiera wiele wniosków niewątpliwie trafnych, aczkolwiek niektóre z nich mogą być dyskusyjne.

Ponadnarodowa integracja w sprawach karnych w obecnej fazie rozwoju wykazuje tendencje do ukonstytuowania się jako podsystemu globalnego systemu prawnego. Z badań Autorki wynika, że istnieje zjawisko stopniowego rozwoju zglobalizowanego wymiaru sprawiedliwości o charakterze uniwersalnym. Globalizacja wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych prowadzi do ustanowienia ponadnarodowego prawa karnego o charakterze *sui generis*. Szczegółowa analiza dorobku prawnego Unii Europejskiej – zdaniem Autorki – pozwala na stwierdzenie, że konieczność ustanowienia ściślejszej współpracy w sprawach karnych wskutek potrzeb czasów nam współczesnych prowadzi do stopniowego zbliżania norm prawa karnego państw regionu Europy. Uważa więc, że w ramach jednego systemu prawnego normy prawa karnego procesowego powinny być ściśle powiązane z normami prawa karnego materialnego, by zapewnić ich należyłą zgodność (s. 289). Autorka podkreśla, że współpraca państw członkowskich w sprawach karnych może opierać się na modelu wnioskowym oraz modelu nakazowym. Przyjmuje, że w świetle prawa Unii Europejskiej fundament mechanizmu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w tworzonej PWBIS powinna stanowić koncepcja rzetelnego procesu i funkcja sprawiedliwościowa europejskiego prawa karnego. Najważniejszym aspektem powinno być przyjęcie katalogu wspólnych minimalnych gwarancji procesowych, a także usprawnienie kontroli sądowej w ramach krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości (s. 296). Autorka wyraża pogląd, że powinien być ustanowiony taki ponadnarodowy system *sui generis*, który zapewniłby nie tylko bezpieczeństwo „obywateli Europy” wobec

różnych form przestępczości, lecz także jak najskuteczniejszą ochronę ich praw podstawowych. Konstatuje przy tym, że integracja europejska prowadzi w sposób sukcesywny do wyodrębniania się europejskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych jako systemu ponadnarodowego *sui generis*.

Do pracy dołączono załączniki (7) i bibliografię, gdy chodzi o literaturę polską zawiera na 149 pozycji, natomiast literatura zagraniczna zawiera 188 pozycji, publikacje na stronach internetowych – 35 autorów, inne publikacje internetowe – 20, inne źródła – 12. Bardzo wartościowy i niezwykle przydatny jest dział *dokumenty*, wśród których należy wyróżnić: Unia Europejska – orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości – 78, opinie rzeczników generalnych – 15, konwencje i porozumienia – 26, porozumienia w sprawie współpracy celnej zawarte z państwami trzecimi – 7, decyzje ramowe – 29, rozporządzenia – 14, dyrektywy – 13, decyzje – 27, wspólne działania – 7, wspólne stanowiska – 3, Rada Europy: konwencje – 30, orzeczenia ETPC – 17, ONZ – 8 aktów prawnych.

Praca jest dziełem bardzo obszernym, w której wykorzystano dorobek doktryny polskiej i obcej oraz orzecznictwo. Autorka niezwykle umiejętnie i profesjonalnie porusza się w podjętej tematyce, jest erudytką, potrafi prezentować własne stanowisko wobec poglądów zastanych, aczkolwiek niektóre z jej poglądów mogą być kontrowersyjne czy niezbyt odważne. Baza źródłowa może być przydatna do dalszych analiz podejmowanych przez innych. Na szczególną uwagę zasługują przypisy, są obszerne i dokładne, ale adekwatne do analizowanych kwestii.

Z pełnym przekonaniem można stwierdzić, iż otrzymaliśmy monografię kompleksową, a nawet pionierską, którą można zalecić wszystkim Czytelnikom interesującym się problematyką europejskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Zwraca także uwagę wysoki poziom edytorski, co jest zasługą Wydawcy.

Stanisław Hoc